

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ
Τμήμα Διοίκησης Τουρισμού

Ιστορία Οικονομικών Θεωριών

Ενότητα 03

Ο Μεσαίωνας

Διδάσκουσα: Δήμητρα Κουλουμπου (dkouloumprou@uniwa.gr)

Περιεχόμενα ενότητας

- Η Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας
- Ο Μεσαίωνας
- Οικονομικά και Χριστιανισμός – Α. Η Παλαιά Διαθήκη
- Οικονομικά και Χριστιανισμός – Β. Η Καινή Διαθήκη
- Ο Άγιος Αυγουστίνος
- Τα Οικονομικά του Μεσαίωνα
- Η Αναγέννηση του 12^{ου} Αιώνα και η Εισαγωγή των Οικονομικών στα Πανεπιστήμια
- Σχολαστική Σκέψη – Περί Δίκαιης Τιμής
- Σχολαστική Σκέψη – Περί Ιδιοκτησίας
- Σχολαστική Σκέψη – Περί Τοκογλυφίας
- Ο 14^{ος} Αιώνας
- Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος
- Ο Εκκλησιαστής (Ποίηση)
- Συμπεράσματα

Η Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

- Ο αρχαίος κόσμος θεωρητικά τελειώνει με την πτώση της Ρώμης και της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Πρόκειται για μια μακρά διαδικασία παρακμής που τελειώνει το 476 με την πτώση του δυτικού τμήματος της αυτοκρατορίας.
- Το ανατολικό τμήμα (Βυζάντιο) με έδρα την Κωνσταντινούπολη συνέχισε να υπάρχει για σχεδόν άλλα 1000 χρόνια.
- Μια σημαντική ως προς τον συμβολισμό ημερομηνία είναι η κατάκτηση της Κωνσταντινούπολης από τους τούρκους το 1453.

Η Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

- Οι αλληπάλληλες επιδρομές διαφόρων βαρβαρικών φύλων αποτελούν την δημοφιλέστερη ερμηνεία της κατάρρευσης της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.
- Παρόλα αυτά τα οικονομικά προβλήματα έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πτώση της Ρώμης.
- Τον 3^ο αιώνα ο πληθυσμός της Ρώμης μειώθηκε από 1,5 εκατομμύριο σε 300.000 κατοίκους, εν μέρει λόγω της πανούκλας που έφεραν οι εξ ανατολών εισβολείς.

Η Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

- Τα αποθέματα χρυσού μειώθηκαν, λόγω ανυπαρξίας νέων κατακτήσεων ή λόγω του περιορισμού των εμπορικών συναλλαγών.
- Εξαιτίας της έλλειψης χρυσού, το εμπόριο με την ανατολή κατέρρευσε.
- Δεδομένου ότι η συνοχή της αυτοκρατορίας διατηρείτο μόνο χάρη στο στρατό, και τα φτωχά στρώματα στις πόλεις κατευνόζονταν με τη δωρεάν διανομή τροφίμων, η φορολογία αυξήθηκε.
- Μέρος της αναγκαίας χρηματοδότησης καλύφθηκε με αλλεπάλληλες υποτιμήσεις του νομίσματος.

Η Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

- Χαρακτηριστικό είναι ότι την εποχή του Αυγούστου, τα νομίσματα ήταν από καθαρό ασήμι, το 250 η περιεκτικότητα έπεσε στο 40%, ενώ το 370 στο 4%.
- Η παρακμή του εμπορίου επέφερε παρακμή των πόλεων.
- Η εγκατάλειψη των πόλεων συμβολίζεται από την επιθυμία πολλών ασκητών να εγκαταλείψουν τα εγκόσμια και να αποσυρθούν στην έρημο.

Η Πτώση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας

Thomas Cole (1801 – 1848)
The Course of Empire: Destruction
1836
Oil on canvas

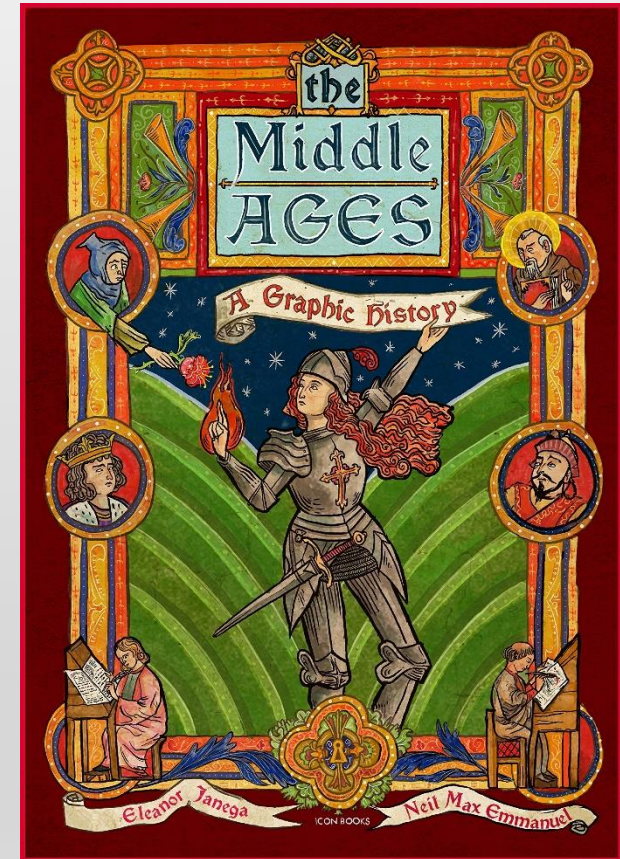
Ο Μεσαίωνας

- Οι απαρχές του σύγχρονου κόσμου τοποθετούνται στον 15^ο αιώνα, στην αναγέννηση
- **Η περίοδος μεταξύ της πτώσης της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και της αναγέννησης αποτελεί τον Μεσαίωνα.**
- Ο Μεσαίωνας καλύπτει σχεδόν μια χιλιετία Ευρωπαϊκής ιστορίας, στη διάρκεια της οποίας σημειώθηκαν βαθιές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές.
- Ο τρόπος που αντιλαμβάνονταν οι άνθρωποι τις αλλαγές αυτές δεν μπορεί να γίνει αντιληπτός χωρίς το ρόλο της θρησκείας.

Ο Μεσαίωνας

- Βασικό ιστορικό γεγονός αποτελεί η καθιέρωση του Χριστιανισμού ως επίσημη θρησκεία. Για αιώνες η θρησκεία και η πολιτική ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες.

Στην συνέχεια θα δούμε πώς διαμορφώνεται η οικονομική σκέψη μέσα από τον Χριστιανισμό.

Οικονομικά και Χριστιανισμός

Α. Η Παλαιά Διαθήκη

- Η οικονομική σκέψη του πρώιμου χριστιανισμού οφείλει πολλά στον Ιουδαϊσμό. Στο πλαίσιο της παράδοσης της Παλαιάς Διαθήκης, ο περιορισμός των αναγκών του ανθρώπου θεωρείτο ένας σημαντικός τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος της σπανιότητας.
- Το εμπόριο (όπως και στην αρχαία Ελλάδα) αντιμετωπιζόταν με καχυποψία και ο έντοκος δανεισμός χρημάτων με εχθρότητα.
- Ο άνθρωπος θεωρείτο διαχειριστής που είχε χρέος να αξιοποιήσει με τον καλύτερο τρόπο αυτό που του εμπιστεύτηκε ο Θεός.

Οικονομικά και Χριστιανισμός

Α. Η Παλαιά Διαθήκη

- Η εργασία ήταν αρετή, καθώς αποτελούσε μέρος του θεϊκού σχεδίου για την ανθρωπότητα.
 - Ακόμα και στον κήπο της Εδέμ, ο Αδάμ έπρεπε να καλλιεργεί και να φροντίζει την γη. –
- Οι δανειστές, οι έμποροι και οι Λιανοπωλητές θεωρούνταν άδικοι, καθώς απαιτούσαν τους τόκους προκαταβολικά και στερούσαν από τους συνανθρώπους τους τα απολύτως απαραίτητα.

Οικονομικά και Χριστιανισμός

Α. Η Παλαιά Διαθήκη

- Η Παλαιά Διαθήκη περιλαμβάνει επιπλέον πολλούς νόμους που ρυθμίζουν την οικονομική δραστηριότητα:
 - Ο δανεισμός με τόκο απαγορευόταν ρητά στους Ισραηλίτες.
 - Μετά από δουλειά έξι ετών, οι δούλοι αποκτούσαν την ελευθερία τους και ένα ικανό κεφάλαιο για να κάνουν μία νέα αρχή.
 - Κάθε εφτά χρόνια (το λεγόμενο σαββατικό έτος) προβλεπόταν απαλλαγή όλων των χρεών.
 - Κάθε πενήντα χρόνια (το λεγόμενο ιωβηλαίο) προβλεπόταν επιστροφή της γης στον αρχικό ιδιοκτήτη της.

Οικονομικά και Χριστιανισμός

Α. Η Παλαιά Διαθήκη

- Δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι το Ιωβηλαίο εφαρμόστηκε ποτέ
- Ωστόσο οι νόμοι αυτοί διατήρησαν ζωντανή την ιδέα ότι οι άνθρωποι ήταν απλώς διαχειριστές και όχι ιδιοκτήτες της γης τους.
- Η Παλαιά διαθήκη δεν καταδικάζει κάθε είδους οικονομική δραστηριότητα.
Αντίθετα, δέχεται τον πλουτισμό με την προϋπόθεση ότι δεν προέρχεται από Ανέντιμες πρακτικές.

Οικονομικά και Χριστιανισμός

Α. Η Παλαιά Διαθήκη

- Στο μέτρο που νοιάζονταν για τους συνανθρώπους τους και συμπεριφέρονταν δίκαια, οι Ισραηλίτες ενθαρρύνονταν στις οικονομικές τους δραστηριότητες.
- Υπάρχει προτροπή να ασχοληθούν με το εμπόριο με άλλες χώρες, αλλά και συμβουλές για την ανάληψη και την αποτροπή των σχετικών κινδύνων.
- **Σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη, το χρήμα διαφθείρει μόνο όταν γίνεται το μοναδικό κίνητρο του ανθρώπου.**

Οικονομικά και Χριστιανισμός

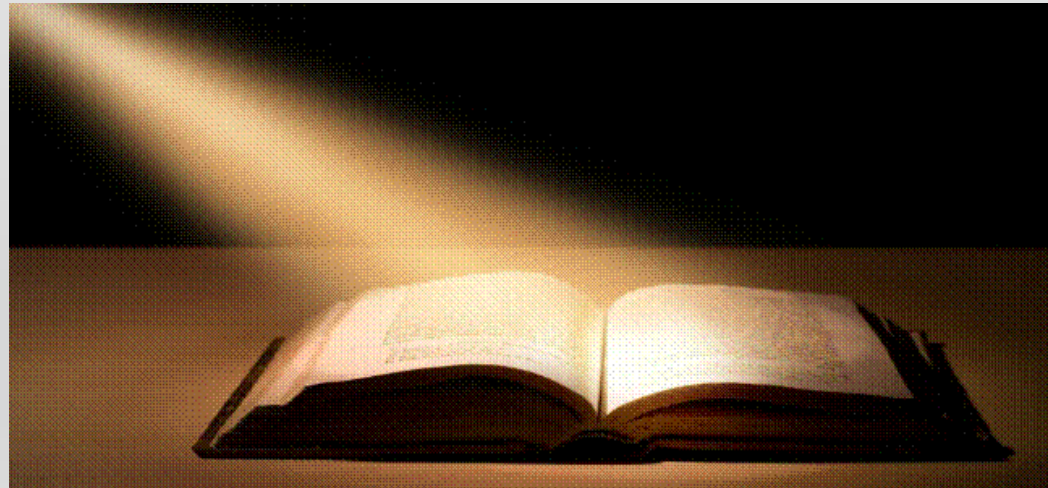
B. Η Καινή Διαθήκη

- Η καινή διαθήκη δίνει έμφαση σε άλλα πράγματα. Ενώ η διδασκαλία του Χριστού βασίστηκε αρκετά στην παλαιά διαθήκη και τον Ιουδαϊσμό, διέφερε σημαντικά σε μερικά σημεία.
- Για τους πρώτους Χριστιανούς, όπως ο Απόστολος Παύλος, η Δευτέρα Παρουσία ήταν πολύ κοντά και αυτό σήμαινε την υποβάθμιση της ιδέας της οικονομικής προόδου και της σημασίας της διαχείρισης των διαθέσιμων πόρων.
- Ο Απόστολος Παύλος, συμβούλευε τους ανθρώπους να συνεχίσουν τις δουλειές τους χωρίς να σχεδιάζουν καινούργια πράγματα, μιας και πλησίαζε το τέλος του κόσμου.

Οικονομικά και Χριστιανισμός

Β. Η Καινή Διαθήκη

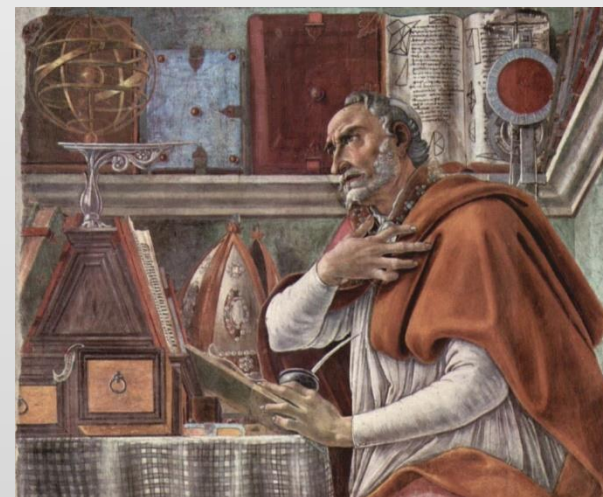
- Σε ένα τέτοιο περιβάλλον ήταν αδύνατο να εξελιχθεί η οικονομική σκέψη.
- Ωστόσο, όταν ήταν πλέον προφανές ότι το τέλος του κόσμου δεν επρόκειτο να συμβεί, η Εκκλησία άρχισε να σκέφτεται και πάλι την οικονομική ανάπτυξη.

Ο Άγιος Αυγουστίνος

- Ο Αυγουστίνος Ιππώνος ή Άγιος Αυγουστίνος ή Ιερός Αυγουστίνος, πλήρες λατινικό όνομα **Aurelius Augustinus**, (354 – 430)

υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους χριστιανούς στοχαστές και θεολόγους της εποχής του καθώς και ένας από τους πολυγραφότερους συγγραφείς της λατινικής πατρολογίας.

Aurelius Augustinus
(354 – 430)

Ο Άγιος Αυγουστίνος

- Ένα από τα πλέον σημαντικά του βιβλία είναι «Η Πολιτεία του Θεού». Το βιβλίο αυτό είναι σημαντικό, γιατί εξετάζει την δυνατότητα μιας νέας κοινωνίας αντί να ενδιαφέρεται για την απλή διατήρηση ή και ανασύνθεση της παλιάς.
- Σε αντίθεση με τον Πλάτωνα, ο Αυγουστίνος δεν επιδίωξε να συντάξει ένα λεπτομερές σχέδιο της νέας κοινωνίας, κι αυτό γιατί θεωρούσε ότι δεν μπορεί να υπάρξει τέλεια κοινωνία. Αντίθετα έβλεπε την πρόοδο ως συνεχή προσπάθεια για την προσέγγιση της.

Ο Άγιος Αυγουστίνος

- Ο πλούτος υποστήριζε ο Αυγουστίνος είναι ένα δώρο του Θεού, αλλά όσο σημαντικός και αν είναι δεν αποτελεί το ύψιστο αγαθό.
- Ο πλούτος θα πρέπει να αποτελεί το μέσο και όχι το σκοπό.
- Ο Αυγουστίνος αν και πίστευε ότι το ιδανικό είναι να μην υπάρχει ιδιοκτησία, πίστευε ότι οι άνθρωποι δύσκολα θα πετύχαιναν κάτι τέτοιο.
- Για τον Αυγουστίνο η ατομική ιδιοκτησία είναι απόλυτα θεμιτή, αλλά οι άνθρωποι δεν πρέπει να την λατρεύουν γιατί αυτό τους εμποδίζει να την χρησιμοποιούν σωστά.
- Για τον Αυγουστίνο, η ατομική ιδιοκτησία ήταν δημιουργία του κράτους, που είχε ως εκ τούτου κάθε δικαίωμα να την ανακαλέσει.

Ο Άγιος Αυγουστίνος

- Ο Αυγουστίνος διέκρινε τον έμπορο από το εμπόριο.
 - Δεν έβλεπε τίποτα κακό στο ίδιο το εμπόριο, μια και επιτρέπει στους ανθρώπους να αποκτήσουν αγαθά που, διαφορετικά, δεν θα είχαν.
 - Το κακό για τον Αυγουστίνο ήταν ότι έδινε στον έμπορο τη δυνατότητα να εκμεταλλευτεί τους συνανθρώπους τους.

Ο Άγιος Αυγουστίνος

- Ο Αυγουστίνος επηρεάστηκε από την αρχαία Ελληνική σκέψη.
- Ο ορίζοντας του όμως ήταν ασύγκριτα ευρύτερος.
- Ενώ ο Ξενοφών και ο Αριστοτέλης εστίασαν το ενδιαφέρον τους στην πόλη, ο ίδιος ασχολήθηκε με τους ανθρώπους που δεν προσδιορίζονται από τον τόπο καταγωγής τους αλλά από την πίστη τους σε ένα κοινό σκοπό.
- **Ανάλογα με τη φύση του σκοπού αυτού, αυτή η κοινότητα ανθρώπων θα μπορούσε είτε να προοδεύσει είτε να οπισθοδρομήσει.**

Ο Άγιος Αυγουστίνος

- Ο Αυγουστίνος διεύρυνε την έννοια της εξέλιξης που συναντάμε στην Παλαιά Διαθήκη, συνδέοντας τη με τη Χριστιανοσύνη συνολικά, και όχι μόνο με το Ισραήλ.
- Με αυτόν τον τρόπο προσέφερε μια ιστορική προοπτική που επηρέασε σημαντικά τις αναδυόμενες κοινωνίες της Δυτικής Ευρώπης.

Τα Οικονομικά του Μεσαίωνα

- Στη μεσαιωνική κοινωνία, η οικονομία ήταν δευτερεύουσα και όχι κυρίαρχη πτυχή της ζωής.
- Ο μεσαιωνικός καθολικισμός δεν ενδιαφερόταν για τα θετικά ή τα αρνητικά της επιτυχούς επιχειρηματικής δράσης όσο με αυτά της ψυχής αυτών που την ασκούσαν

Τα Οικονομικά του Μεσαίωνα

- Η κυρίαρχη πτυχή της ζωής ήταν η θρησκευτική. Η καθολική Εκκλησία, ο μοναδικός ισχυρός πυλώνας σταθερότητας σε μια εποχή γενικευμένης αταξίας, ήταν η ανώτατη εξουσία στα οικονομικά όπως και στα περισσότερα άλλα ζητήματα.
- Σε ολόκληρη την μεσαιωνική θρησκευτική σκέψη είναι διάχυτη η αμηχανία στις πρακτικές της οικονομικής κοινωνίας.
- Η στάση της Εκκλησίας έναντι του εμπορίου είναι επιφυλακτική και συνοψίζεται επιγραμματικά στο ρητό **«Είναι πολύ δύσκολο, αν όχι αδύνατον, να ευχαριστήσει ο έμπορος τον Θεό»**.

Τα Οικονομικά του Μεσαίωνα

- Τους θρησκευτικούς ηγέτες της εποχής απασχόλησε το θέμα της «δίκαιης τιμής» και δεν αποδέχονταν ότι αυτή μπορεί να επιτευχθεί με την απορρύθμιση των αγοραπωλησιών.

Η Αναγέννηση του 12^{ου} Αιώνα και η Εισαγωγή των Οικονομικών στα Πανεπιστήμια

- Υπήρξε μία συνεχής αύξηση του πληθυσμού, ιδιαίτερα στην Ευρώπη, η οποία κατά το έτος 1000 μ.Χ. είχε 30 εκατομμύρια κατοίκους ενώ κατά τα μέσα του 12^{ου} αιώνα πλησίαζε τα 50 εκατομμύρια.
- Την περίοδο αυτή λόγω, ίσως, της αυξανόμενης ευημερίας, των συγκρούσεων μεταξύ κράτους και εκκλησίας και της δημιουργίας μιας αστικής τάξης, αυξήθηκε η ζήτηση για μάθηση.
- Στις ευνοϊκές αυτές συνθήκες αναπτύχθηκε το φαινόμενο των περιπατητικών δασκάλων, που δεν διέφεραν και πολύ από τους σοφιστές της αρχαίας Ελλάδας.

Η Αναγέννηση του 12^{ου} Αιώνα και η Εισαγωγή των Οικονομικών στα Πανεπιστήμια

- Η κατάκτηση εδαφών από τους Ευρωπαίους, διευκόλυνε την εκμάθησή της αραβικής γλώσσας και μέσω αυτής της οδού, οι Ευρωπαίοι ανακάλυψαν εκ νέου τους Έλληνες κλασικούς.
- Αυτή η ζύμωση οδήγησε στην ανάδυση ενός νέου θεσμού, του πανεπιστημίου.
- Η Μπολόνια, το Παρίσι και η Οξφόρδη ήταν οι πρώτες Ευρωπαϊκές πόλεις στις οποίες ιδρύθηκαν πανεπιστήμια.
- Μέχρι το 1400 είχαν δημιουργηθεί άλλα 53 πανεπιστήμια.

Η Αναγέννηση του 12^{ου} Αιώνα και η Εισαγωγή των Οικονομικών στα Πανεπιστήμια

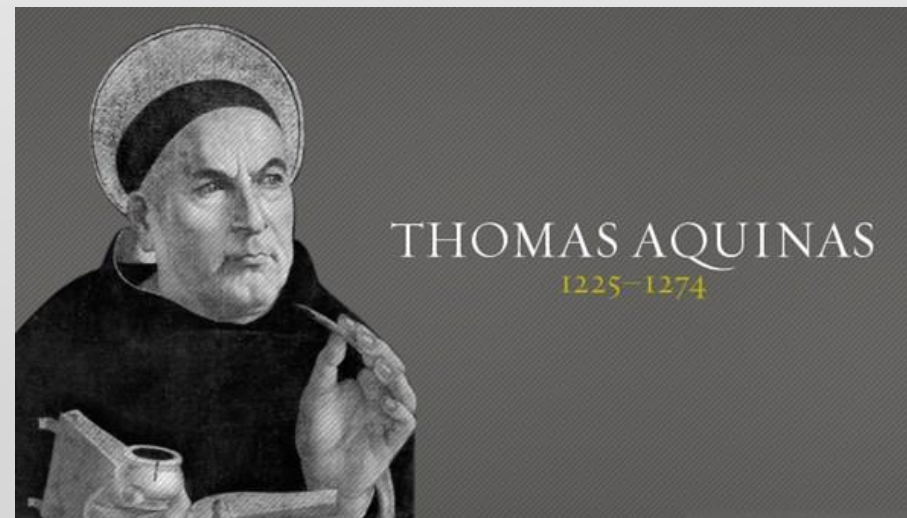
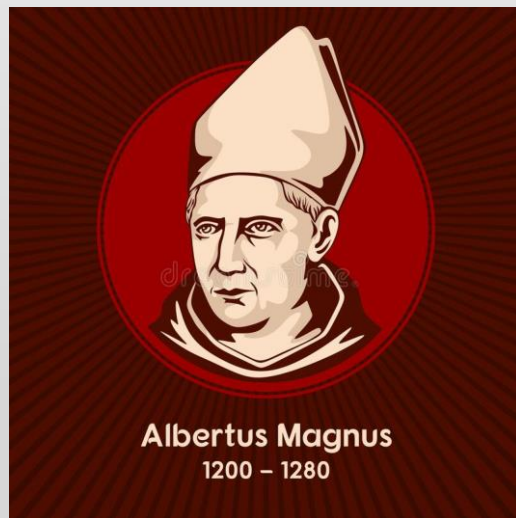
- Σε αυτά τα πανεπιστήμια καλλιεργήθηκε η οικονομική σκέψη.
- Τα οικονομικά που αναπτύχθηκαν τότε – γνωστά και ως «**σχολαστικά οικονομικά**» – ασχολούνταν κυρίως με τα ηθικά ζητήματα που έθεταν οι οικονομικές δραστηριότητες των ανθρώπων.
- Τα πρώτα σχολαστικά οικονομικά κείμενα συναντώνται σε εγχειρίδια με συμβουλές προς εξομολογητές.
- Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιου εγχειριδίου είναι το βιβλίο του **Thomas of Chobham**, (“Summa Confessorum, Cum miseratione domini, Summa de penitentia”), που γράφτηκε το 1215, όταν έγινε υποχρεωτικό για όλους τους ενήλικες να εξομολογούνται τουλάχιστον μία φορά τον χρόνο.

Η Αναγέννηση του 12^{ου} Αιώνα και η Εισαγωγή των Οικονομικών στα Πανεπιστήμια

- Οι σημαντικότερες, μορφές των σχολαστικών οικονομικών είναι ο **Albertus Magnus (Αλβέρτος ο Μέγας) (1200 – 1280)** και ο **Thomas Aquinas (Θωμάς Ακινιάτης) (1225 – 1274)**, που ήταν δομικανοί μοναχοί. Την εποχή στην οποία έγραψαν οι δύο αυτοί στοχαστές, η οικονομική σκέψη δεν συναντάται μόνο στα εξομολογητικά εγχειρίδια, αλλά και σε σχόλια του έργου Sentenses του Peter Lombart και του έργου του Αριστοτέλη.

Η Αναγέννηση του 12^{ου} Αιώνα και η Εισαγωγή των Οικονομικών στα Πανεπιστήμια

- Ο Thomas Aquinas ήταν μαθητής του Albertus Magnus και σε πολλά γραπτά προσπάθησε να αποσαφηνίσει το έργο του δάσκαλού του.

Σχολαστική Σκέψη – Περί Δίκαιης Τιμής

- Η βασική ιδέα που διατρέχει τη σχολαστική σκέψη, όσον αφορά τη δίκαιη τιμή, είναι ότι η αγορά προστατεύει τους συναλλασσόμενους από τον οικονομικό καταναγκασμό.
 - Αν ο πωλητής θεωρούσε ότι η αξία ενός αγαθού ήταν μεγαλύτερη από την κανονική, θα προσπαθούσε να το πουλήσει σε αυτήν την υψηλότερη τιμή, αλλιώς θα είχε ζημιά.
 - Ωστόσο, ήταν άδικο να εκμεταλλεύεται ο πωλητής την κατάσταση του αγοραστή.
 - Ο ανταγωνισμός μεταξύ πωλητών, όπως στις δημόσιες αγορές, θεωρείτο ότι προστάτευε τους αγοραστές.

Σχολαστική Σκέψη – Περί Δίκαιης Τιμής

- Υπήρχε μια μακρά παράδοση που υποστήριζε ότι, σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης, όπως για παράδειγμα ένας λιμός, το να πάρει κανείς αυτό που είχε ανάγκη δεν αποτελούσε κλοπή, καθώς σε αυτήν την περίπτωση η ιδιοκτησία γινόταν συλλογική.
- Ο **Thomas of Chobham** κατατάσσει τους εμπόρους μαζί με τους τεχνίτες (ένα συμπαθές επάγγελμα αφού ο Ιωσήφ ήταν μαραγκός), προειδοποιούσε όμως τους εμπόρους ότι είναι αμαρτία να εξαπατούν τους αγοραστές ή να αισχροκερδούν.

Σχολαστική Σκέψη – Περί Δίκαιης Τιμής

- Ο **Albert Magnus** υποστηρίζει ότι το νόημα είναι πως η αξία ενός αγαθού σε σχέση με εκείνη ενός άλλου πρέπει να είναι ανάλογη τόσο προς τη σχετική ανάγκη που υπάρχει για τα δύο είδη αγαθών όσο και προς την εργασία που έχει ενσωματωθεί σε αυτό.
- Συγκεκριμένα ο Albert Magnus αναφέρει ως παράδειγμα ότι οι αξίες των παπουτσιών και των τροφίμων πρέπει να είναι ανάλογες της εργασίας και των δαπανών του υποδηματοποιού και του αγρότη. Αν ο κατασκευαστής παπουτσιών δεν εισπράξει αρκετά χρήματα για να καλύψει τα έξοδα του δεν θα φτιάξει άλλα παπούτσια.

Σχολαστική Σκέψη – Περί Ιδιοκτησίας

- Ο **William** έδινε μεγάλη σημασία στην ατομική ιδιοκτησία, υποστηρίζοντας ότι πρόκειται για ένα αναγκαίο κακό, υπό τον όρο ότι, σε περιόδους μεγάλης ανάγκης, όσοι έχουν ατομική ιδιοκτησία οφείλουν να την μοιράζουν με αυτούς που δεν έχουν.
- Ο **Thomas Aquinas** αναγνωρίζει και εκείνος ότι η ιδιοκτησία πρέπει να είναι κατ' ανάγκη ατομική, οι καρποί της όμως είναι κοινοί και πρέπει να μοιράζονται είτε προσφέροντας ο καθένας το πλεόνασμα του σε όσους έχουν ανάγκη είτε μέσω της ανταλλαγής.

Σχολαστική Σκέψη – Περί Ιδιοκτησίας

Σημείωση:

- Για να κατανοήσουμε τη στάση απέναντι στην ιδιοκτησία και τον πλούτο, είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι πολλοί από τους σχολαστικούς συγγραφείς ήταν πένητες που ζούσαν μοναχοί εκ πεποιθήσεως στην φτώχεια.
- Από την άλλη γνώριζαν ότι οι φτωχοί δεν είχαν επιλέξει την φτώχεια τους.

Σχολαστική Σκέψη – Περί Τοκογλυφίας

- Ο **Thomas of Chobham** αναπτύσσει τα εξής επιχειρήματα ενάντια στην τοκογλυφία
 - Όταν κάποιος δανείζει χρήματα μεταβιβάζει την ιδιοκτησία του στον δανειζόμενο. Αυτό σημαίνει ότι στην περίπτωση της τοκογλυφίας ο δανειστής κερδίζει από την ιδιοκτησία κάποιου άλλου.
 - Ο τοκογλύφος πουλάει χρόνο, ο οποίος όμως ανήκει στο Θεό.
 - Ο δανεισμός που αποσκοπεί στη απόκτηση κερδών είναι αμαρτία, εκτός κι αν ο δανειστής συμμετέχει κατά την ίδια αναλογία στις δαπάνες και στις ζημιές.

Ο 14^{ος} Αιώνας

- Η σχολαστική οικονομική σκέψη δεν παρέμεινε στάσιμη και , παρότι ο Thomas Aquinas είχε διατυπώσει τις βασικές της αρχές και θέσεις συνέχισε να εξελίσσεται τους επόμενους αιώνες.
- Το πλαίσιο που είχαν θέσει οι Πατέρες της Εκκλησίας και το Αριστοτελικό έργο όπως το προσέλαβαν το 12^ο αιώνα στη Δύση, περιλάμβανε τα πάντα. Δεν απέκλειε όμως την αλλαγή και την περαιτέρω αναζήτηση
- Νέες ιδέες αναπτύχθηκαν ως απάντηση στα προβλήματα της εποχής.

Ο 14^{ος} Αιώνας

- Ο 14^{ος} αιώνας σηματοδότηκε από πολλές οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές αναταραχές.
 - Θεσμοί που συνέδεαν τη στρατιωτική υπηρεσία με τη γη άρχισαν να παρακμάζουν.
 - Το εμπόριο αυξήθηκε.
 - Νέες μορφές πιστώσεων και τραπεζικών δραστηριοτήτων αναπτύχθηκαν.
 - Στα μέσα του αιώνα, ο μαύρος θάνατος (πανούκλα) προκάλεσε ένα χρόνιο έλλειμμα εργασίας, μεταβάλλοντας δραστικά τις σχέσεις μεταξύ των κοινωνικών τάξεων.

Ο 14^{ος} Αιώνας

- Οι βασιλείς έβλεπαν τα έσοδα τους να περιορίζονται και κατέφευγαν ολοένα και συχνότερα στην υποτίμηση του νομίσματος, μειώνοντας την ποσότητα χρυσού ή ασημιού που αυτό περιείχε. Για αυτό και ο ρόλος του χρήματος στην οικονομία έγινε ολοένα και πιο σημαντικός.

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

- Για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων σημαντικό είναι το έργο του Nicole Oresme , «Πραγματεία για την αφετηρία, τη φύση, το νόμο και τις μεταβολές του χρήματος»

Nicole Oresme
(1325 – 1382)

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

- Ο Nicole Oresme ήταν σημαντικός φιλόσοφος, συγγραφέας, μαθηματικός και μεταφραστής του ύστερου μεσαίωνα (14^{ος} αιώνας). Συνέγραψε έργα με επίδραση στα μαθηματικά, τη φυσική, την αστρονομία, τη φιλοσοφία και τη θεολογία. Υπήρξε σύμβουλος του βασιλιά Κάρολου Ε΄ της Γαλλίας και ίσως ένας από τους πιο καινοτόμους διανοητές στην Ευρώπη του 14^{ου} αιώνα.

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

Στην πραγματεία του, ο Oresme προτάσσει τα επιχειρήματα του Αριστοτέλη για την αφετηρία του χρήματος (κατά την ανταλλαγή) και καταδικάζει τις «αφύσικες» χρήσεις του.

- ο Oresme πιστεύει ότι οι άνθρωποι έχουν ένα φυσικό δικαίωμα να κατέχουν περιουσία. Αυτή η περιουσία ανήκει τόσο στο άτομο, όσο και στην κοινότητα
- **Καταδικάζει την υποτίμηση του νομίσματος ως υπονόμηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στο νόμισμα της χώρας τους. (Ο Oresme τη θεωρεί χειρότερη από την τοκογλυφία).**
- Η αφαίρεση κομματιών από τα κέρματα είναι εξίσου βλαβερή, γιατί τα λειψά νομίσματα συνεχίζουν να κυκλοφορούν ως ατόφια.

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

- Η υποτίμηση και αφαίρεση κομματιών από τα νομίσματα υποστηρίζει ότι προκαλούν σύγχυση στους συναλλασσόμενους σχετικά με την πραγματική αξία του νομίσματος.
- Παραθέτει μάλιστα το επιχείρημα του Αριστοτέλη ότι, αν πρέπει να υπάρχει κάτι απολύτως σταθερό, αυτό είναι το χρήμα.

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

- Κατά την άποψη του Oresme η αναλογία του χρυσού προς το ασήμι πρέπει να αποτυπώνει το βαθμό σπανιότητας των δύο μετάλλων. Επειδή ο χρυσός είναι σπανιότερος, πρέπει να έχει υψηλότερη τιμή από το ασήμι.
- Υπονοεί με τον τρόπο αυτό ότι τα σπάνια εμπορεύματα πρέπει να έχουν μεγαλύτερη αξία από αυτά που αφθονούν.
- Υποστηρίζει ότι οι προσπάθειες των ηγεμόνων να μεταβάλλουν την αξία του νομίσματος της χώρας τους ήταν αυθαίρετες και ότι αποσκοπούσαν στην αύξηση των κερδών τους.

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

- Παρομοιάζει την αύξηση της αξίας ενός σπάνιου μετάλλου με εκείνη ενός μονοπωλητή που ανεβάζει την τιμή του προϊόντος του και για αυτό την καταδικάζει.
- Υποστηρίζει ότι ο ηγεμόνας νομιμοποιείται να μεταβάλλει την αξία του νομίσματος χάριν της κοινωνίας, αλλά όχι για να εξυπηρετήσει το προσωπικό του συμφέρον

Ο Oresme ήταν ένας από τους πρώτους μεσαιωνικούς διανοητές που δεν δεχόταν το δικαίωμα του μονάρχη να διεκδικεί όλα τα χρήματα του βασιλείου του.

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

Παρατηρήσεις

- Στα γραπτά του Oresme υπάρχουν αλληλοσυγκρουόμενες σκέψεις σχετικά με την οικονομική δραστηριότητα.
 - Από την μία είναι προνόμιο του ηγεμόνα να καθορίζει την τιμή του νομίσματος
 - Από την άλλη αναγνωρίζει ότι οι άνθρωποι κάνουν αυτό που θεωρούν πιο επικερδές.

Παραδέχεται επομένως ο Oresme τη δύναμη της αγοράς. Αντιλαμβάνεται ότι το υποτιμημένο νόμισμα θα φύγει στο εξωτερικό, προκαλώντας δυσκολίες στη χώρα.

Ο Nicole Oresme και η Θεωρία του Χρήματος

Παρατηρήσεις

- Αντιλαμβάνεται επίσης ότι είναι σημαντικό για έναν ηγεμόνα να διατηρήσει στο ακέραιο την εμπιστοσύνη του λαού του στο εγχώριο νόμισμα.
- Ο Oresme αμφισβητεί τον τρόπο με τον οποίο η ηγεμόνες μεταβάλλουν την αξία του νομίσματος. Οι αντιρρήσεις του αφορούν το ηθικό και πολιτικό ζήτημα ότι τα συμφέροντα της κοινότητας πρέπει να τίθενται πάνω από εκείνα του ηγεμόνα.
- Αν και το ιστορικό πλαίσιο είναι πολύ πιο σύγχρονο, τα επιχειρήματα του Oresme είναι βαθιά αριστοτελικά.

Συμπεράσματα

- Στον Μεσαίωνα δεν υπήρξε παραγωγή σημαντικής οικονομικής σκέψης
- Το πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσεται στο Μεσαίωνα η οικονομική σκέψη διέπεται από την ηθική, το δίκαιο και τη θεολογία.
- Ωστόσο, οι σχολαστικοί προσπάθησαν να βρουν λογικά ερείσματα για τις ηθικές κρίσεις τους, αναπτύσσοντας ιδέες και απόψεις που βασίζονταν στον φυσικό νόμο.
- Για να το κάνουν αυτό έπρεπε να επινοήσουν και να αναλύσουν κάποιες οικονομικές έννοιες.

Συμπεράσματα

- Οδηγήθηκαν έτσι στην αναζήτηση των στοιχείων που καθορίζουν την αξία ενός αγαθού, αλλά και το ρόλο του ανταγωνισμού στη συγκράτηση των τιμών.
- Μελέτησαν τη φύση του χρήματος και έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στη θέσπιση νέων εμπορικών θεσμών.
- Χρησιμοποίησαν τις έννοιες του προσδοκώμενου οφέλους ή της ζημιάς, καθώς επίσης και του κόστους ευκαιρίας, αν και δεν αποδέχονταν όλοι ότι αυτές δικαιολογούσαν την καταβολή τόκου.
- Παρότι οι σχολαστικοί επικέντρωσαν το ενδιαφέρον τους στην ηθική, κατάφεραν να αναλύσουν ικανοποιητικά τον τρόπο λειτουργίας της οικονομίας.

Ο Εκκλησιαστής – Απόσπασμα (Απόδοση : Θάνος Σαμαρτζής) (Ποίηση)

Άμα το χρήμα αγάπας,
ποτέ δεν θα χορτάσεις
κι ότι δημιουργήσεις,
δε θα το αγαπήσεις.
Ανώφελο κι αυτό

Ο Εκκλησιαστής – Απόσπασμα

*Αν αυξηθούν τα πλούτη σου,
θα αυξηθούν και αυτοί
που θα σου φαν' τα πλούτη.*

*Τα πλούτη δε θα τα χαρείς,
μόνο θα τα κοιτάζεις.*

Ο Εκκλησιαστής – Απόσπασμα

*Ο δούλος κοιμάται γλυκά,
Μ' άδειο στομάχι.*

*Ο πλούσιος ξαγρυπνά
Δεν τον αφήνουνε να κοιμηθεί*

.....

Ο Εκκλησιαστής – Απόσπασμα

Και είδα: ένα καλό υπάρχει, μονάχα που να αξίζει:

*Να φας, να πιείς,
να δεις καλό στον κόπο σου,
κάτω από τον ήλιο,
τις μέρες που 'χεις για να ζεις,
που ο θεός σου δίνει.
Αυτό το μερτικό σου*

Ο Εκκλησιαστής – Απόσπασμα

*Δεν έχει πολλά η ζωή για να θυμάσαι
γιατί σαν η καρδιά σου χαίρεται,
έγνοιες ο θεός σου βάζει.*

Ο Εκκλησιαστής – Απόσπασμα

Σημειώσεις:

- Ο εκκλησιαστής είναι ένα από τα βιβλία που απαρτίζουν την εβραϊκή βίβλο και τη Χριστιανική Παλαιά Διαθήκη.
- Το ερώτημα ποιος έγραψε τον Εκκλησιαστή δεν μπορεί ακόμα να απαντηθεί με σιγουριά. Άλλοι βλέπουν περσικές επιρροές, άλλοι ρωμαϊκές, άλλοι Βαβυλωνιακές, άλλοι ελληνικές.

Ο Εκκλησιαστής – Απόσπασμα

Σημειώσεις:

- Ο βασικός ισχυρισμός του Εκκλησιαστή είναι ότι όλα είναι ανώφελα, όλα είναι για το τίποτα τα πάντα ματαιότητας.
- Ο εκκλησιαστής ξέρει αυτό:

«Ξέρω πως καλό στον κόσμο δεν υπάρχει

Πλην η χαρά της ζωής

Και ο καλός αγώνας»

Ερωτήσεις

- 1. Ποια είναι τα κύρια οικονομικά προβλήματα που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην πτώση της Ρώμης;**
- 2. Ποιους νόμους περιλαμβάνει η Παλαιά Διαθήκη που ρυθμίζουν την οικονομική δραστηριότητα;**
- 3. Δέχεται τον πλουτισμό η Παλαιά Διαθήκη ; Αιτιολογείστε**
- 4. Πότε διαφθείρει το χρήμα σύμφωνα με την Παλαιά Διαθήκη;**
- 5. Ποιος ήταν ο κύριος λόγος που δεν εξελίχθηκε η οικονομική σκέψη στην περίοδο των πρώτων Χριστιανών;**

Ερωτήσεις

6. Ποιο είναι η κύρια διαφορά μεταξύ του Πλάτωνα και του Αυγουστίνου σε σχέση με τη νέα κοινωνία;
7. Ποιες ήταν οι απόψεις του Αυγουστίνου σε σχέση με τον πλούτο;
8. Ποιες ήταν οι απόψεις του Αυγουστίνου σε σχέση με τον έμπορο και το εμπόριο;
9. Ο Αυγουστίνος ασχολήθηκε με τους ανθρώπους προσδιορίζονται από την πίστη τους σε ένα κοινό σκοπό. Τι εξαρτάται από τη φύση αυτού του σκοπού;
10. Με ποια θέματα ασχολούνται κυρίως τα «σχολαστικά οικονομικά» ;

Ερωτήσεις

- 11. Ποια είναι η βασική ιδέα που διατρέχει τη σχολαστική σκέψη, όσον αφορά τη δίκαιη τιμή;**
- 12. Αναφέρετε μία περίπτωση σύμφωνα με την άποψη των σχολαστικών κατά την οποία η ιδιοκτησία γινόταν συλλογική.**
- 13. Ποια είναι η άποψη του Albert Magnus σχετικά με την αξία ενός αγαθού;**
- 14. Ποια είναι η άποψη του Nicole Oresme σχετικά με την υποτίμηση του νομίσματος;**
- 15. Ποια είναι η άποψη του Nicole Oresme σχετικά με την αξία των εμπορευμάτων;**

Ερωτήσεις

16. Από πού διακρίνουμε ότι ο Nicole Oresme παραδέχεται τη δύναμη της αγοράς;
17. Σχολιάστε την παρακάτω στροφή από το κείμενο του εκκλησιαστή

*«Άμα το χρήμα αγαπάς,
ποτέ δεν θα χορτάσεις
κι ότι δημιουργήσεις,
δε θα το αγαπήσεις».*

Δώστε ένα παράδειγμα από τον κόσμο που παρατηρείτε γύρω σας.

Βιβλιογραφία

- **Η εξέλιξη της οικονομικής σκέψης, Backhouse Robert E., 1η έκδοση/2009, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΕ**
- **Η γένεση της οικονομικής κοινωνίας, Heilbroner Robert L.,Mildberg William, 1η έκδ./2010, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΕ**
- ***Ο Εκκλησιαστής, Μετάφραση Σαμαρτζής Θάνος, εκδόσεις Δώμα, 2017***